

Арабаев Ч.И.

ЖАРАНДЫК КЕЛИШИМДЕГИ УКУКТУК КӨЙГӨЙЛӨР

Арабаев Ч.И.

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ГРАЖДАНСКОМ ДОГОВОРЕ

Ch.Arabaev

LEGAL PROBLEMS IN THE CIVIL CONTRACT

УДК: 343.67: 347.4

Макалада жарандык-укуктук келишимдин ролу жана маанилүүлүгү, учурдагы абалы талкууланат; бул чөйрөдөгү коомдук мамилелерди укуктук жактан жөнгө салуучу жарандык мыйзам актыларын андан ары өркүндөтүүнүн келечеги аныкталат. Келишим боюнча эки тараптын өз ара мамилелеринин салмактуулугун издөөнүн мааниси, эки же андан көп тараптардын ортосундагы түзүлгөн жарандык келишимди аныктоо, өзгөртүү же токтотуу мезгилиндеги жарандык укуктар менен милдеттерди ишке ашыруу боюнча көйгөйлөр келишим аркылуу гана чечиле тургандыгы каралган, жарандык жүгүртүмдөгү бардык катышуучулар, анын ичинде келишимдик милдеттенмелерди аткаруу боюнча мамилелерди укуктук жактан жөнгө салууда, мыйзам актыларында белгиленген ченемдер негизги таяныч болууга тийиш деген тыянак келген. Ошондой эле макалада жарандык укуктук мамилелер боюнча келишимдердеги айрым көйгөйлөр мыйзам актыларын жакшыртуу техникалары аркылуу чечиле тургандыгы сунуш катары айтылды.

Негизги сөздөр: келишим, макулдашуу, Жарандык кодекс, укук, мыйзам, укуктук принциптер, жарандык жүгүртмө, мүлк, товар, оферта, акцепт, субъект, жаран, юридикалык жак.

В статье рассматривается роль, значение и текущее состояние гражданско-правового договора; определяются перспективы дальнейшего совершенствования гражданского законодательства в рассматриваемой сфере общественных отношений. Обращается внимание на значимость поиска равновесия во взаимоотношениях обеих сторон договора; затрагиваются проблемы реализации гражданских прав и обязанностей в период установления, изменения или прекращения действия гражданско-правового договора между двумя или более сторонами, которые разрешаются в силу заключенного договора; делается вывод о том, что прописанные в законе нормы должны составлять базовую основу правового регулирования отношений между всеми участниками гражданского оборота, в том числе в сфере выполнения договорных обязательств. В статье также поднимаются отдельные вопросы по улучшению законодательной техники в сфере договорных гражданско-правовых отношений.

Ключевые слова: договор, соглашение, Гражданский кодекс, права, закон, принципы права, гражданский оборот, имущество, товар, оферта, акцепт, субъекты, граждане, юридические лица.

The article deals with the role, importance and current state of the civil contract; defines the prospects for further improvement of civil legislation in the field of public relations; draws attention to the importance of finding a balance in the

relationship of both parties to the contract; touches upon the problems of implementation of civil rights and obligations during the establishment, modification or termination of the civil contract between two or more parties, which are resolved by virtue of the concluded contract; the conclusion is made that the relations between all participants of civil turnover, including in the sphere of fulfillment of contractual obligations, prescribed in the law, should form the basic basis of legal regulation of the civil contract. The article also raises some questions to improve the legislative technique in the sphere of contractual civil relations.

Key words: contract, agreement, Civil code, rights, law, principles of law, civil turnover, property, goods, offer, acceptance, subjects, citizens, legal entities.

Кыргыз мамлекети эгемендикке ээ болгондон бери чейрек кылымдан ашык убакыт өттү. Бул мезгилде өлкөбүз нарктык (рыноктук) экономикалык жана социалдык мамилелерге өттү, дүйнөдөгү өнүккөн демократиялык мамлекеттерде таанылган жаңы чөйрөгө жол ачылды.

Ушундай жаңы чөйрөнү калыптандырууда, нарктык экономиканы өнүктүрүүдө жеке укуктагы башкы институттардын бири катары жарандык укуктук-келишимдердин мааниси өтө зор, анткени анын жүйөөсү болуп мүлктүк жана мүлктүк эмес мамилелер саналат. Бүгүн аны пайдаланбаган бир дагы укуктун субъектиси жок. Жарандар жана бүтүндөй коомчулук социалдык-экономикалык өнүгүү чектерин таанып билүүгө, мыйзамдын негизинде ар тараптуу келишимдерди күнүмдүк турмушта пайдалануу үчүн муктаждык келип чыкты. Анткени, Кыргыз Республикасынын ар бир жараны, өлкөбүзгө келген чет элдик жарандар, ошондой эле ишкана, мекеме, коммерциялык юридикалык жактардын башкаруучусу, жетекчиси, ишкерлер өз максатын жүзөгө ашыруу үчүн, же болбосо кандайдыр бир кызмат көрсөтүү керек болсо, мүлктү пайдаланууга берүүдө келтирилген зыянды калыбына келтирүүнү талап кылууда, же дагы башка учурда ар кандай көйгөйлөргө, күнсыйын турмуштун түрдүү жагдайына туш болот.

Ушул сыяктуу маселелерди чечүүдө жана аларга жооп табуу, ылайыктуу жыйынтыкка жетишүү, жактар ортосундагы мамилелерди укуктук жактан жөнгө салууда, жарандык укуктарды жана милдеттерди белгилөө, өзгөртүү же токтотуу жөнүндө эки же бир нече жактын макулдашуусу бул келишим аркалуу гана чечилет¹. Укуктук конструкция катары келишим

¹ КР ЖКнин 381-беренесинин 1-пункту.

Байыркы Римде эле пайда болуу менен адамзаттын тарыхында деликттер жана келишимдер милдеттенмелердин келип чыгышынын мамлекет тарабынан таанылган бирден бир негизи болгон. Азыркы рынок экономикасынын шарттарында жарандык укуктун субъекттеринин ортосундагы укук мамилелери тараптардын эркин эрк билдирүүсүнүн базасында эрк билдирүүчү акт катары келип чыгат. Жарандык укуктун тилинде бул жарандык-укуктук келишим деп аталат.

«Келишим» деген термин жарандык укук илиминде ар кандай мамилелерде колдонулат. Бул эң оболу юридикалык факт, милдеттенме укук мамилелерин белгилөө фактысы менен бекемделген милдеттенме жана документ, бүтүмдүн бир түрү ж.б.² Бирок бул терминдин артында турган түшүнүк КР ЖКинде ачып көрсөтүлөт. Келишим бул жарандык укуктун негизги институту, ал анда колдонулуп жаткан жарандык-укуктук ченемдердин жарымынан ашыгын пайдаланат. М.И. Брагинский белгилегендей, «келишимдин негизги милдети адамдардын мүмкүн болгон жана тиешелүү жүрүш-турушунун алкагын, ага тете тиешелүү талаптарды бузуунун натыйжаларын көрсөтүү жолу менен адамдардын жүрүш-турушун мыйзамдын чектеринде жөнгө салууда турат»³. Рынок шаймандарынын бири болуп саналуу менен, жарандык-укуктук келишим жарандык карым-катнаштын мамилелерин турукташтырат, аларды алдын алгыдай кылат, келишимдин катышуучуларынын ишкердик бардык зарыл нерселер менен камсыз кылына тургандыгына ишеничин калыптандырууну камсыз кылат, ошондой эле жарандык мамилелердин субъекттеринин демилгесин стимулдаштырат, демек өндүрүштү өнүктүрүүгө да көмөктөшөт². Азыркы шарттарда жарандык-укуктук келишимдин болушунун зарылчылыгы ал жарандык укуктун, экономикалык карым-катнаш субъекттеринин иштешинин ар кандай чөйрөлөрүн козгогондугу менен шартталган. Укуктук институт катары, жарандык-укуктук келишим товардык өндүрүштөн келип чыккан.

Келишим эң уникалдуу укуктук каражаттардын бирин билдирет, анын алкагында принцибинде ар бир тараптын таламы башка тараптын таламын канааттандыруу аркылуу канааттандырылышы мүмкүн. Бул келишимди түзүүдө жана аны ойдогудай аткарууда тараптардын жалпы таламын жаратат³. Ошондуктан жарандык-укуктук келишим жарандык укук мамилелеринин катышуучуларынын укуктарынын жана милдеттеринин көлөмүн, милдеттенмелерди аткаруунун тартибин жана шарттарын, аларды аткарбагандык же

талаптагыдай аткарбагандык үчүн жоопкерчиликти аныктайт.

Эгерде адамзаттын тарыхына кайрылсак, анда биз билгендей, эмгекти бөлүштүрүүдөн улам товарларды алмашуу зарылчылыгы келип чыккан, бул үчүн келишим керек болгон. Товардык өндүрүш жана товарды айлантуу бар болгон кандай коомдо болбосун келишим болууга тийиш. Бул коомдун өнүгүшүнүн бардык формацияларында ал бирдей болгондугун билдирбейт. Коомдун өнүгүшү менен келишим товардык өндүрүштүн катышуучуларынын таламдарын канааттандырып, эң башкысы – өзүнүн багытын жоготпостон өзгөрүп олтурган.

Бир нече миң деген жылдар бою келишимдерди колдонуу, башкалардан тышкары, профессор М.И. Брагинский эң адилеттүү белгилегендей, сөз ийкемдүү укуктук форма жөнүндө жүрүп жатат, ага мүнөзү боюнча ар кандай коомдук мамилелер айланышы мүмкүн⁴.

Жарандык-укуктук келишим товардык өндүрүштүн жана товардык жүгүртүүнүн өзара таламдаштыгына, уюмдашуусун камсыз кылууга көмөктөштү. Анткени, белгилүү болгондой, тараптардын ортосундагы алыш-бериш дайыма, эреже катары эквиваленттүүлүктүн негизинде жүргүзүлөт. Мамилелердин (мисалы, юридикалык жактардын) акы төлөөчүлүгү товардык өндүрүштүн шарттарында товардык-акча формасына айланат жана алардын чарбалык байланыштары алмашуунун укуктук формасы катары келишим менен жол-жоболоштурулушунун жана юридикалык жактан жарандык-укуктук милдеттенме катары толтурулушун талап кылат.

Эгерде ар бир тараптын милдеттери алардын ортосундагы жарандык-укуктук келишимдин формасына айланса жана тараптардын өзара укуктары жана милдеттери аларды аткаруу үчүн мүлктүк жоопкерчиликти белгилөө менен бул келишимдерде такталса, тараптар өздөрүнө алган милдеттенмелер кепилденет.

Азыркы учурда келишимдин мааниси ал жарандык-укуктук милдеттенмелерди аткарууну материалдык жактан стимулдаштыруунун каражаты да болуп саналгандыгында турат, анткени келишимди аткаруу, ошондой эле аткарбагандык жарандык-укуктук келишимдин катышуучуларынын ишинин натыйжаларына таасирин тийгизет.

Келишим суроо-талапты жана сунушту, товарларга, кызмат көрсөтүүлөргө жана башкаларга зарыл

² Караңыз: Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве. – М., Госюриздат, 1954. – 94-бет; Иоффе О.С. Обязательственное право. – М., Госюриздат, 1975. – 26-бет; Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. – М., 1998. – 13-бет; Голованов Н.М. Гражданско-правовые договоры. – Санкт-Петербург, 2002. – 9-бет ж.б.

³ Караңыз: Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. – М., 1998. – 9-бет.

² Голованов Н.М. Гражданско-правовые договоры. – Санкт-Петербург, 2002. – 10-бет.

³ Эл чарбасындагы келишим (жалпы теория маселелери). М.К.Сулейменов, Б.В.Покровский, В.А.Жакенов жана башкалар, Жооптуу редактор М.К.Сулейменов, Алма-Ата, 1987. – 32-бет.

⁴ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. – М., 1998. – 9-бет.

чыгымдарды туура аныктоого мүмкүндүк бергендигинде турат⁵. Демек, жогоруда баяндалгандарга таянып, көрсөтүлгөн жана башка көп сандаган белгилер жарандык-укуктук келишимдин ролун жана маанисин, жарандык карым-катнаштын бардык катышуучуларынын ортосунда милдеттенмелердин келип чыгышынын маанилүү негиздеринин бири катары аны колдонуу чөйрөсүн кеңейтүүнү шарттай тургандыгы жөнүндө укуктук тыянак келүүгө болот.

Азыркы шарттарда келишимдерди классификациялоонун критерийлери жарандык-укук илиминде төмөнкүдөй түрлөргө бөлүнөт:

1. Түзүлүшүнүн ыкмасы боюнча – **консенсустук жана реалдуу**.

2. Укуктарды жана милдеттерди бөлүштүрүүгө карата же ага байланыштуу катышуучулардын пайдасындагы келишимдер **бир тараптуу, эки тараптуу жана үчүнчү жактын пайдасындагы келишимдер** деп айырмаланат.

3. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 384-беренесине жана дөөлөттөрдү которуу жарандык-укуктук келишимине таандык болгон мүнөзгө ылайык жана **кайра кайтаруу ыкмасы боюнча жарандык-укуктук келишимдер акысыз жана акы төлөнүүчү болот**.

4. Милдеттенмелердин келип чыгышынын убактысы же юридикалык багыты боюнча жарандык-укуктук келишимдер **негизги жана алдынала** деп бөлүнөт.

5. Милдеттүүлүктүн даражасына жараша жана жарандык-укуктук келишимди түзүүнүн негиздери боюнча **эркин жана милдеттүү** деп бөлүнөт.

6. Иш - аракеттердин макулдашуусуна жана тараптардын катышуусуна жараша жарандык-укуктук келишимдер **өзара макулдашылган жана кошулуу келишимдери** деп бөлүнөт.

Келишимдерди мындай классификациялоо менен алардын тигил же бул өзгөчөлүктөрүн көрсөткөн укуктук-ченемдик чектөөнүн айрым белгилери боюнча жүргүзүлүшү, келишимдерди иш жүзүндө колдонууну алда канча жеңилдетет жана ошондой эле мыйзам актыларын андан ары өркүндөтүүгө жана тутумдук жактан жакшыртууга көмөктөшөт.

Демек, жарандык-укуктук келишимдерди илимий негизде бири-биринен айырмалоо аларды укуктук практикада туура колдонууга, өнүгүп келаткан рыноктун шарттарында багытты аныктап алууга, тигил же бул келишимдик мамилелерди укуктук жактан жөнгө салуунун окшоштуктарын жана айырмаларын табуу боюнча кийинки изилдөөлөргө да жардам берет.

Жарандык-укуктук келишимди туура колдонууда анын мазмунуна же анын өзөгү да биздин жеке пикирибиз боюнча өтө манилүү, анткени бул келишимге

киргизилген шарттардын жыйындысы, башкача айтканда, тараптардын макулдашуусуна жараша жетишилген **олуттуу, демейки жана кокусунан деген** шарттар маанисине жана өзүнүн юридикалык күчүнө жараша колдонулуу менен көйгөйлүү суроолорду четтет. Натыйжада келишимдин шарттарында мыйзам актыларга ылайык тараптардын (алардын катышуучуларынын) эрки менен аныкталуучу укуктар жана милдеттер анын мазмунун, маңызын түзөт.

Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзам актыларына ылайык, келишим түздө анын формасын сактабагандык укук колдонуу жана соттук практикада да кыйла талаш-тартыштарды жаратып келет. Мына ушуга байланыштуу жарандык-укуктук келишимдин формасы тараптардын ортосундагы мамилелерде өзгөчө мааниге ээ. КР ЖКнин кодексинин 395-беренесинин 1-пунктуна ылайык, эгерде мыйзамда аталган формадагы келишимдер үчүн аныкталган түр белгиленбесе, келишим бүтүм жасоо үчүн каралган кандай формада болбосун түзүлүшү мүмкүн.

Эгерде тараптар айрым формада келишим түзүү жөнүндө макулдашууга жетишсе, ал мыйзам боюнча келишимдин бул түрү үчүн бул форма талап кылынбаган учурда да, ага шартталган форма берилген учурдан тартып түзүлдү деп саналат. Ал эми көпчүлүк жарандык-укуктук келишимдер үчүн мыйзам аларды түзүүнүн милдеттүү формасын – жөнөкөй жазуу жүзүндөгү же нотариалдык формасын аныктайт⁶.

Демек, мыйзам актыларда келишимдин ушул түрү үчүн, атап айтканда нотариалдык форма талап кылынбаса, бирок тараптар аны ушундай формада түзүүгө макул болушса, анда келишим ага нотариалдык форма берилген учурдан тартып түзүлдү деп эсептелет. Бул келишимди жөнөкөй жазуу жүзүндө түзүүгө да болот. Эгерде жарандардын ортосундагы карыз келишими, эгерде анын суммасы мыйзамда белгиленген бир айлык эң аз эмгек акынын өлчөмүнөн он эсе ашса, жазуу жүзүндө тараптар кол койгон бир документти түзүү же каттарды жана ошондой эле телеграммаларды, телетайпограммаларды, телефонограммаларды алышуу жолу менен, факсимилдик, электрондук же башка байланыш аркылуу, болбосо документ келишимдин тараптарынан чыгып жаткандыгын ишенимдүү белгилөөгө мүмкүндүк берген башка ыкмалар менен түзүлүүгө тийиш⁷.

Келишимдин мындай формаларын сактабагандык келечегиде ар кандай тарталаш-тартыш жаратышы мүмкүн жана келишимдин тараптарын аны түзүү фактысы, ошондой эле анын мазмуну жагынан күбө көрсөтүүлөрүнө таянуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратуу менен КР ЖКине ылайык, практикада жараксыз деп саналат.

⁵ Караныз: Пилаева В.В. Гражданское право. Юридикалык конструкциялар, түшүнүктөр, схемалар жана таблицалар: Окуу китеби. - М., 2001. - 11-бет.

⁶ КР ЖКнын 177- жана 179-беренелери.

⁷ КР Жарандык кодексинин 395-беренесинин 2-пункту.

Жарандык-укуктук келишимди түзүү процесси тиешелүү конструкциянын табияты менен аныкталууга тийиш жана анын маани-маңызы макулдашуу жүрүп жаткан болсо, анда ошонун өзү менен аны түзүү тараптардын ар биринин эркин билдирүүнү жана алардын төп келишин болжолдойт.

Мындай болжолдоо улуттук мыйзам актыларда да бекемделүү менен келишим түзүү сунушу (оферта) жана сунушту кабыл алуу (акцепт) деп аталган эки милдеттенме стадияларынан турат. Келишимдерди түзүүнүн эки учурун алардын ар бири үчүн өз режимин түзүү менен бөлүү мыйзам чыгаруучу үчүн узак убакыт бою салттуу болуп келген деп баса белгилеп келген орустун эки юрист-окумушуусу профессор М.И. Брагинский жана профессор В.В. Витрянский⁸. Биз да мындай ой-пикирге толук кошулуу менен эгерде келишим түзүү сунушунда олуттуу шарттардын бири эле жок болгон болсо, андай келишим түзүлүшү мүмкүн эмес деп баса белгилеп кетмекчимин.

Түзүлгөн келишимдер Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарында белгиленген эрежелерге ылайык шарттарда аткарылууга тийиш жана ал белгиленген максат-натыйжага жетпейинче макулдашуунун шарттарын өзгөртүү же бузуу мүмкүн эмес. Макулдашылган келишимди юридикалык күчкө ээ болгон укуктук акт гана өзгөртүшү же бузушу мүмкүн. Мындай шарт жарандык мыйзам актыларда же келишимде башкача каралбаса, келишимди тараптардын макулдугу боюнча өзгөртүүгө жана бузууга болот⁹.

Тараптардын макулдашуусунан тышкары келишимдер бир тараптуу тартипте да өзгөртүлүшү жана токтотулушу мүмкүн. Эреже катары, келишимдин шарттарын бир тараптуу өзгөртүүгө жана аны аткаруудан бир тараптуу баш тартууга жол берилбейт, бирок айрым учурларда мындай баш тартуу мыйзамда же келишимде каралат.

Келишим тараптардын биринин талабы боюнча соттун чечимине ылайык келишимди башка тарап олуттуу бузганда же Кыргыз Республикасынын жарандык кодексинде, башка мыйзамдарда же келишимде каралган башка учурларда өзгөртүлүшү же бузулушу мүмкүн¹⁰. Эгерде бир тарап экинчи тарапты келишим түзүлгөндө үмүттөнүүгө укуктуу нерседен кыйла даражада ажыраткан зыянга кириптер кылса, келишим олуттуу түрдө бузулган катары таанылат. Келишимди толук же бир бөлүгүн аткаруудан бир тараптуу баш тартылганда, эгерде мындай баш тартууга мыйзамда же тараптардын келишиминде жол берилсе, анда келишим тиешелүү түрдө бузулган же өзгөртүлгөн деп саналат.

КР ЖКнин 412-беренесине ылайык, келишимди өзгөртүү же бузуу жагдайлардын олуттуу өзгөрүшүнө байланыштуу болуп өтөт. Эгерде келишимде башкасы каралбаса же анын маңызынан келип чыкпаса, келишим түзүүдө тараптар таянган жагдайлардын

олуттуу өзгөрүшү аны өзгөртүү же бузуу үчүн негиз болуп саналат. Жагдайлардын өзгөрүшү олуттуу болуп таанылат, эгерде алар ушунчалык өзгөрүлүп кетсе, эгерде тараптар келишим алар тарабынан дегеле түзүлбөй тургандыгын же мурдагыдан кыйла айырмалуу шарттарда түзүлө тургандыгын алдынала билгичтик менен көрө билишсе.

Келишимди тараптар олуттуу өзгөрүлгөн жагдайларга ылайык келтирүү жөнүндө же аны бузуу тууралуу макулдаша албаса, келишим бузулушу, ал эми бир эле учурда төмөндөгү шарттар болгондо таламдаш тараптардын талабы боюнча өзгөртүлүшү мүмкүн: 1) таламдаш тарап жагдайлардын өзгөрүшү келип чыккандан кийин келишимдин мүнөзү жана жүгүртүүнүн шарттары боюнча андан талап кылынган акниеттүүлүктүн жана сактыктын даражасында четтете албаган себептерден келип чыкса; 2) келишимдин шарттарын өзгөртпөстөн аны аткаруу келишимге тиешелүү тараптардын мүлктүк таламдарынын катышын ушунчалык бузуп жана таламдаш тарап үчүн ал келишим түзгөндө үмүттөнүүгө укуктуу болгондордон кыйла даражада ажырап калгыдай зыян келтирсе; 3) иштиктүү жүгүртүүнүн салтынан же келишимдин маңызынан жагдайлардын өзгөрүшүнүн тобокелин таламдаш тарап көтөрө тургандыгы келип чыкпаса.

Олуттуу өзгөргөн жагдайлардан улам келишим бузулганда сот ар бир тараптын талабы боюнча келишимди бузуунун кесепеттерин аныктайт, мында ал бул келишимди аткарууга байланыштуу алар тарткан чыгымдарды алардын ортосунда адилеттүү бөлүштүрүү зарылчылыгына таянат. Жагдайлардын олуттуу өзгөргөндүгүнө байланыштуу келишимди өзгөртүүгө соттун чечими боюнча айрым гана учурларда, келишимди бузуу коомдук таламдарга карама-каршы келгенде же тараптар үчүн сот өзгөрткөн шарттарда келишимди аткарууга зарыл болгон чыгымдардан кыйла ашкан зыян келтирсе, жол берилет.

КР ЖКнин 413-беренесинде келишимди өзгөртүү жана бузуу тартиби каралган, ага ылайык келишимди өзгөртүү же бузуу жөнүндөгү макулдашуу, эгерде мыйзамдардан, келишимден же иш жүгүртүү салттарынан башкача келип чыкпаса, келишимдин ошол эле формасында жасалат.

Келишимди өзгөртүү же бузуу талабын бир тарап башка тараптан келишимди өзгөртүү же бузуу сунушуна карата баш тартуу алынгандан, же сунушта көрсөтүлгөн же мыйзамда, же келишимде белгиленген мөөнөттө жооп алынбагандан кийин гана, ал эми жооп болбосо – отуз күндүк мөөнөттө сотко билдирет алат.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 414-беренесине ылайык, жарандык-укуктук келишим өзгөргөн жана бузулганда белгилүү кесепеттер келип чыгат. Атап айтканда, келишим бузулганда тараптардын милдеттенмелери токтотулат, ал эми

⁸ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения: М., 1998. – 154-бет.

⁹ КР ЖКнын 411-беренесинин 1-пункту жана 384-беренесинин 2-пункту.

¹⁰ КР ЖКнин 411-беренесинин 4-пункту.

келишим өзгөртүлгөндө тараптардын милдеттенмелери өзгөртүлгөн түрдө колдонула берет.

Эгерде тараптардын макулдашуусунан же келишимди өзгөртүүнүн мүнөзүнөн башкасы келип чыкпаса, келишим бузулганда же өзгөртүлгөндө тараптар келишимди өзгөртүү же бузуу жөнүндө макулдашууга жетишкен учурдан, ал эми келишим сот аркылуу бузулганда же өзгөртүлгөндө - соттун келишимди бузуу же өзгөртүү тууралуу чечими мыйзамдуу күчкө ээ болгон учурдан баштап милдеттенме токтотулган же өзгөртүлгөн болуп эсептелинет.

Эгерде мыйзамда же тараптардын макулдашуусунда башкасы каралбаса, тараптар келишим бузулганга же өзгөртүлгөнгө чейин милдеттенме боюнча аткарылган нерсени кайтарып берүүнү талап кылууга укуксуз. Эгерде келишимди бузууга же өзгөртүүгө тараптардын биринин келишимди олуттуу бузушу негиз болсо, башка тарап келишимдин бузулушунан же өзгөртүлүшүнөн улам тартылган чыгашанын ордун толтурууну талап кылууга укуктуу.

Ошентип, келишимди өзгөртүү же бузуу келишимдин өзүндө күн мурунтан аныкталууга же мыйзамда бекемделүүгө жана милдеттенмелердин катышуучуларынын ортосундагы бардык мамилелер, анын ичинде аларды аткаруу, эреже катары келишимдин негизинде түзүлүүгө тийиш, анткени азыркы, өзгөчө, экономиканын эволюциялык өзгөрүү жана аны рыноктук мамилелерге которуу процесси жүрүп жаткан шарттарда келишим коомдун турмушунда эң маанилүү рол ойнойт.

Демек, жогоруда белгиленген теориялык жана практикалык мүнөздөгү жыйынтыктар жарандык укуктук келишимдердин укуктук табиятын аныктоого, бул чөйрөдөгү айрым көйгөйлүү маселелерди илимий жактан анализдөө менен тийиштүү мыйзам актыларды, эң башкысы КР жарандык кодексинин жаңы редакциясынын долбоорун иштеп чыгуу мезгилинде эске алына турган негизги ой пикирлер айтылды. Макалада камтылган көйгөйлүү маселелер, сунушталган ой пикирлер жарандык мыйзам актыларды жакшыртуу мүмкүнчүлүгүнө ээ.

Адабияттар жана укуктук-ченемдик актылар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. - Б., 2008.
2. Кыргыз Республикасынын жарандык кодекси, биринчи бөлүгү. - Бишкек, 1996.
3. Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө мыйзамы. 2009-жылдын 20-июлунан. / Эркин-Тоо. 7-август 2009-жыл. - №68-69.

4. Агарков М.М. К вопросу о договорной ответственности. / Вопросы советского гражданского права. - М., 1945.
5. Ансон В. Договорное право. - М., 1984.
6. Арабаев Ч.И. Гражданское право Кыргызской Республики: Учебник. - Ч.1. - Б., 2004.
7. Арабаев Ч.И. Основы гражданского права Кыргызской Республики: Учебное пособие. - Б., «Просвещение», 2004.
8. Большой юридический словарь. - М., 2000.
9. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. - М., 1997.
10. Вердюков В.Г., Кабалкин А.Ю. Договорное право как основная гражданско-правовая форма товарно-денежных отношений. - М., 1970.
11. Голованов Н.М. Гражданско-правовые договоры. - СПб., 2002
12. Гражданское право: Учебник. - Ч.1. - Издание пятое, переработанное и дополненное. / Под ред. А.П. Сергеева и Ю.К. Толстого. - М.: Изд. «Проспект», 2001.
13. Гражданское право России: Курс лекций. Ч.1. / Под редакцией О.Н. Садикова. - М., 1996.
14. Гражданское право: Учебник. - Ч.1. / Под редакцией А.Г. Калпина и А.И. Масляева. - М., 1998.
15. Гражданское право: Учебник. В 2 т. Т.1 / Отв. ред. Е.А. Суханов. - М.: Бек, 1995.
16. Иоффе О.С. Обязательственное право. - М., 1975.
17. Комментарий к Гражданскому кодексу Кыргызской Республики части первой (постатейный). Т.1. Главы 1-9. - Бишкек, 2005.
18. Комментарий к Гражданскому кодексу РФ, части первой и второй (постатейный). Автор комментариев и составитель А.Б. Борисов. - М., 2004.
19. Ойгензихт В.А. Нетипичные договорные отношения в гражданском праве. Окуу китеби. - Душанбе, 1984.
20. Пиляева В.В. Гражданское право. Части общая и особенная. Учебник. КНОРУС. - М., 2004.
21. Пиляева В.В. Гражданское право. Юридические конструкции, понятия, схемы и таблицы. Учебное пособие. - М.: ИНФРА-М., 2005.
22. Рясенцев В. Прекращение обязательств в судебной практике. / Советская юстиция. 1978. - №18.
23. Собчак А.А. Смешанные и комплексные договоры в гражданском праве. / Советское государство и право. 1989. - №11.
24. Тихомиров Ю.А. Договоры в экономике. - М., 1993.
25. Учебное пособие «Практикум по гражданскому праву». Ч.1. - М., 1997.
26. Учеб.пособие «Гражданское право в схемах». - М., 2001.

Рецензент: д.ю.н., профессор Бейшембиев Э.Дж.